

Tefekkür ve Eylem

Doğu ve Batı zihniyetleri arasında günümüzde var olan geleneksel ruhla gelenek düşmanı ruh arasındaki daha yaygın karşıtlıkla çakışan) karşıtlığın en belirgin özellikleri temelden değerlendirildiğinde bu karşıtlık kendini "tefekkür"le eylem arasındaki karşıtlık biçiminde göstermektedir. Bu ikisi arasındaki ilişki çeşitli şekillerde ele alınabilir:

Bu görüş açılarından, tefekkürle eylemi kelimenin en geniş anlamında karşıt kabul edip karşı karşıya koyan en yalın ve en kaba görüş ilk sırayı almaktadır. Dış görünüme göre böyle bir karşıtlık şüphesiz doğrudur, ama eğer bu karşıtlık mutlak anlamda uzlaştırılmaz bir nitelikte olsaydı, tefekkürle eylemin hiçbir zaman bir arada barınmaması gerekirdi.

Doğu ile batı değerleri arasında iki karşıtlık ile uzlaşma sağlanabilir. Hatta karşıtlığın söz konusu olduğu düzlemde daha yukarı bir düzlemde duran biri için karşıtlık ortadan kalkacağından, bütün karşıtlar için aynı şey söylenebilir. Karşıtlık ve çelişki uyumsuzluk ve dengesizlik demektir. Bunlarda ancak belirli ve sınırlı bir bakış açısından geçerli olan göreceli şeylerdir. Bu yüzden, tefekkürle eylemi birbirini tamamlayan etkenler gibi görmek daha sağlıklı, daha doğru bir tavır olur; böylece karşıtlar uzlaştırmakta, deyim yerindeyse, iki uç birbirini dengelemektedir. Bu durumda mesele tek-tek bireylerin veya topluca bütün beşeriyetin içe ve dışa doğru gerçekleştirdiği, birbirini karşılıklı tamamlayan, destekleyen, ikisi de gerekli öğelerden oluşan uzlaşma haline gelmektedir. Bu anlayış hiç şüphesiz, daha barışçıl daha uyumlu, daha evrenseldir.

Nasıl bir çözüm önerilirse önerilsin, baskın çıkma sorunu ister istemez çıkar ve şimdiye kadar da hep çıkmıştır. Üstelik önemli olan ikisinin birinin baskın çıkması meselesi değildir; bu eninde sonunda bir yaradılış ve asabiye" meselesidir. Önemli olan, baskın çıkma hakkı denilebilecek şeydir. Bu ikisi ancak bir mertebeye kadar birbiriyle ilgilidir. Hiç şüphesiz, bu iki eğilimden birinin üstünlüğünü kabul etmek, onun diğeri aleyhine en ilerili derecede gelişmesini kolaylaştıracaktır. Ama uygulamada tefekkürle eylemin bir bütün olarak bireyin ve toplumun hayatında nasıl bir yer tutacağı herkesin kendi özel imkânları göz önünde tutmayı gerektireceği için, hemen her zaman, büyük ölçüde onların yaradılışına bağlı kalacaktır.

İslam ve Doğu medeniyetlerin de "tefekkür"e karşı daha yaygın ve gelişmiş bir yetenek olduğu açıkça ortadadır. Öte yandan, Batı toplumlarında da inkâr edilemeyecek bir eylem yeteneği vardır. Hatta bu yetenek, gelecekte de bugünkü kadar abartılıp kötüye kullanılmasa bile yine varlığını sürdürebilecektir. Bu yüzden "tefekkür" Batı'da her zaman çok sınırlı, küçük seçkinler topluluğunun ya da kilisenin tekelinde kalmaya mahkûmdur. Eğer "entelektüel" seçkinler topluluğu etkin bir yapıya kavuşturulur, üstünlüğü de tam anlamıyla kabul edilirse, her şeyi yerli yerine oturtmak için bu yeterli eylem gücünü oluşturacaktır; çünkü ruhun gücü, maddenin yasalarına uyan sayılara hiç bir şekilde bağlı değildir. Bu düşünce, günümüzde niye sanıldığı kadar farklı olsun? Bunun nedeni, Batılıların eylem güçlerinin aşırı gelmesi sonucu insani değerlerini yitirme noktasına gelmiş olmalarıdır. Bu yüzden, eylemi her şeyden üstün tutan kuramlar uydurarak kendilerini avutmaya çalışmakta ve hatta daha da ileri giderek, işi, eylemden başka her şeyin değersiz olduğunu iddia etmeye kadar vardırırmaktadırlar. Yoksa tam tersine, meselelere bu açıdan bakmanın alışkanlık halinde alması mı bugünkü "entelektüel" güdüklüğe yol açmıştır?

Batı toplumlarının gezegenimizi kendi değer, kavram, kültür ve inançları çerçevesinde asimile etme çalışmaları öyle bir noktaya gelip dayanmıştır ki, tepki göstermekte artık bir an bile gecikemeyiz. Bu bakımdan bir kere daha belirtelim ki, Doğu Batı'ya bazı insanların korktuğu gibi Batı zihniyetinin yabancı olduğu kavramları zorla kabul ettirmeye çalışarak değil, anlamının büyük bir bölümü gözden kaybolmuş olan kendi geleneğine yeniden dönmesine yardım ederek faydalı olabilir, ama Batı'nın kendisi de buna istekli olduğunu göstermelidir. Bugünkü durumda, Doğu'yla Batı arasındaki karşıtlığın, Doğu'nun tefekkürü eylemden üstün tutmasına karşılık modern Batı'nın tercihini eylem lehine kullanmasından kaynaklandığı söylenebilir. Burada söz konusu olan ilişki, daha önce sözünü ettiğimiz türden birbiriyle karşılaşan iki terim arasındaki karşıtlık veya tümleyicilik ilişkisi değildir. Doğu'da geçerli olan bakış bütün çağların ortak malı olduğu halde, batı bakış açısı sadece çok yakın zamanlarda ortaya çıkmıştır. Batı zihniyetinin kendi özünde taşıdığı eğilim yüzünden içine düştüğü şu en baştaki abartmaya bakarak bu izlenimin doğru olduğunu anlayabilirsiniz; Batılı, her fırsatta eylemin üstünlüğünü savunmakla yetinmemiş, bunu tek uğraşı haline getirerek sonunda gerçek niteliğini görmezlikten geldiği veya hiç anlayamadığı "tefekkür" ün değerini büsbütün inkâr etme noktasına varmıştır.

Buna karşılık Doğu öğretileri, bir yandan tefekkürün eylem karşısındaki üstünlüğünü mümkün olduğu kadar yalın bir biçimde savunmayı sürdürürken öte yandan da eyleme gerekli destek ve

ilgiyi göstermiş ve onun beşeri olaylardaki önemini tam anlamıyla kabul etmişlerdir. Doğu öğretileri ya da "antik" Batı öğretileri, tefekkürün eylemden üstün olduğunu söylemektedirler. Varlığın geçici bir değişikliğe uğratılmasından başka bir şey olmayan eylem, kendi ilkesini ve yeterli nedenini kendi içinde taşıyamaz; eğer eylem kendisini kuşatan çevreden bir ilkeye dayanmıyorsa o zaman bütünüyle bir yanılısamadan ibarettir. Eylemin bütünüyle gerçekliğini, varlığını ve mümkün oluşunu kendisinden alacağı bu ilke ise sadece "tefekkür" de veya bir başka deyişle bilgide bulunabilir; bu iki terim, temelde eş anlamları oldukları veya en azından çakıştıkları için bilginin kendisiyle ona ulaştırılan işlem hiçbir şekilde birbirinden ayrılamaz. Aynı şekilde kelimenin en geniş anlamında değişimin de bir ilkedен kaynaklanması gerekir, yoksa anlamsız, çelişkili-yani imkânsız olur. Bu ilke kendi türettiği şeye (değişmeye) bağlı olamaz, çünkü onun ilkesidir.

Bilgi, eylemle olan ilişkisinde tam tamına bu "hareketsiz hareket ettirici" rolünü oynamaktadır. Eylemin bütünüyle değişme ve "oluş" iklimine özgü olduğu açıktır. Sadece bilgi, onun bu iklimden (ve kendi iç yetersizliklerinden) kurtulması için gerekli araçları sağlayabilir. Bilgi, ilkesel ve metafizik bilgide olduğu gibi, değişmezliğe ulaştığı zaman kendisi de bir değiştirilemezlik kazanır, çünkü her gerçek bilgi aslında bilgiyle nesnesi arasında bir özdeşleşmedir. Çağdaş Batılıların bir türlü anlayamadıkları da kesinlikle budur. Onlar ister istemez dolaylı ve yetersiz kalan, "yansımış bil" diye tanımlanabilecek akli bilgiden daha sütün bir şey kabul etmezler. Günden güne bu aşağı bilgi türünü bile ancak kısa vadeli "pratik" amaçlarına yarıyorsa değerli saymak için bir eylemin içine giriyorlar. Eylemden başka bir şeyi tanımayacak kadar eyleme boğuldukları için, eylemi kendisinin de hiç bir şeye yaramayan önemsiz bir koşuşturmaya döndüğünü göremiyorlar.

Son zamanların ilgi çekici özelliklerinden biri de budur: Sürekli koşuşma sürekli değişiklik, sürekli olayların birbirini izlemesi gibi, gittikçe artan bir hız tutkusu. Her tarafta çokluğa dağılmayı görüyoruz, hem de artık daha yüksek bir ilkeyle birleşmeyen birçokluğa. Bilimsel düşünüşte olduğu gibi gündelik hayatta "çözümleme" çok açık noktalara vardırılmıştır. Bu da bitmek tükenmek bilmeyen alt-bölümler doğurmakta, hala bir şeyler yapmanın mümkün olduğu her alanda beşeri çabanın gerçekten parçalanmasına yol açmaktadır. Doğuluları böylesine şaşırtan bilişim yeteneksizliği ve her türlü zihin dağınıklığı buradan kaynaklanmaktadır. Aslında maddenin kendisi çokluk ve bölünme anlamına geldiği için, bütün bunlar her zamankinden çok sözü edilen maddileşmenin doğal ve kaçınılmaz sonuçlarıdır. Bu durum maddeden kaynaklanan şeylerin haklar arasında da neden boğuşma ve çatışmadan başka bir şey

doğurmadığını çok güzel göstermektedir. Maddeyle ne kadar fazla uğraşılırsa bölünme ve çatışma öğeleri o kadar güçlenmekte ve yayılmaktadır. Öte yandan, insan katıksız ruh sağlığına ne kadar yaklaşırsa birliğe (vahdet'e) o kadar yaklaşmış olmaktadır. Bu birliği bütünüyle anlamak, ancak evrensel ilkelerin bilincine varmakla mümkün olabilir.

Üstelik aynı şey bunun etkisiyle bilimsel alan da,da ortaya çıkmaktadır, kısa sürede aynı akıbete uğramaya mahkûm yeni kuramlara ve varsayımlara bırakan, temelsiz bir kuramlar ve varsayımlar sürüsü hızla önümüzden geçip gitmekte; insan bu sürekli kargaşanın ortasında, hiçbir şeyi kanıtlamayan bu ürkütücü ayrıntılar yığını içinden işe yarar bir şeyler bulup çıkarabilmek için boş yere uğraşmaktadır. Uygulamalı bilimler söz konusu olduğu sürece, tam aksine, tam tersine, inkâr edilemeyecek sonuçlar vardır. Bu kolayca anlaşılabilir, çünkü bu tür sonuçlar, doğrudan doğruya, modern insanın gerçek bir üstünlük sağlamış olmakla şişinebileceği tek alan olan maddi alanla ilgilidir. Bu yüzden, içinde yaşadığımız dönemin sonu gelene kadar, keşiflerin, daha doğrusu “mekanik” ve “endüstriyel” buluşların gelişmeye devam etmeleri ve gittikçe artan bir hızla çoğalmaları beklenebilir.

Tehlikeyi seziniyor tepki göstermeye çalışanlar olduğu gibi, çağdaşlarımızın büyük bir çoğunluğu da kendi zihniyetlerinin bir tür dışa vurmuş görüntüsü saydıkları bu kargaşanın ortasında günlerini gün etmeye bakmaktadırlar. Her şeyin katıksız “oluş” halinde görüldüğü, değişmezliğe ve kalıcılığa hiç yer kalmamış bir dünyayla bütün gerçeği bu “oluş” ta arayan, böylece dolaylı olarak gerçek bilgiyi de, bu bilginin nesnesini, yani aşkın yani sevginin, yani sadakatin, yani ah da vefanın özetle tüm insani değerlerle birlikte evrensel ilkeleri de inkâr eden insanların zihin durumu tam birbirine uymaktadır. Şunu da belirtelim ki, çok yeni bir düşünce olan “ilerleme” kavramının etkisiyle “ oluş felsefeleri özel bir kılığa bürünmüştür ve bu kuramın bir benzerine eskilerde rastlamak mümkün değildir. Bu kılık, değişik türleri olmakla birlikte genel olarak “evrimcilik” diye adlandırılabilir. Batılılar, “entelektüel” sezgiyi inkâr etmekte veya tanımamakta direndikleri sürece, ne kelimenin gerçek anlamında herhangi bir geleneğe sahip olabilirler ne de geleneksel ölçülere uygun bütün gelişmelerin hareket noktası olarak değişmez, kendi içinde tutarlı, her şeyin kendisine bağlandığı bu sezgiye sahip olan İslam ve Doğu uygarlıklarının özgün temsilcileriyle anlaşma imkânı bulabilirler.